15. Frumvarp

til laga um Menntaskólann í Reykjavík.

(Lagt fyrir Alþingi 1930.)

1. gr.

Í Reykjavík skal vera menntaskóli með fjórum ársdeildum.

2. gr.

Takmark skólans er að efla sálar- og líkamsþroska nemenda, veita þeim almenna menntun og gera þá hæfa til að stunda nám við háskóla og aðrar æðri menntastofnanir.

3. gr.

Skólinn er samskóli fyrir pilta og stúlkur.

4. gr.

Skipta skal bekkjum Menntaskólans í tvær deildir, máladeild og stærðfræðideild.

5. gr.

Í Menntaskólanum skal kenna þessar námsgreinar: Íslenzku og íslenzk fræði, ensku, norðurlandamál, þýzku, frönsku, latínu, sagnfræði, trúarbragðafræði, félagsfræði, bókmenntafræði og listasögu, náttúrufræði, eðlis- og efnafræði, stærðfræði, bókfærslu, líkamsæfingar, söng, dráttlist og vinnubrögð.

Heimilt skal kennslumálaráðuneytinu að fjölga eða fækka námsgreinum, ef skólameistari mælir með breytingunni.

6. gr.

Íslenzk tunga og íslenzk fræði skulu vera höfuðnámsgrein í skólanum. Vandlega skal gæta þess, að ofþreyta ekki nemendur með náminu.

7. gr.

Í hverjum bekk skal haldið árspróf. Lokaprófið er stúdentspróf. Öðrum prófum ræður skólameistari.

Við árspróf skulu vera 2 prófdómendur, annar úr flokki kennara, hinn skipaður af kennslumálaráðuneytinu, en við stúdentspróf 2 prófdómendur, skipaðir af því. Heimilt skal vera að stytta próf milli bekkja. Ræður skólameistari, ef svo er gert, hvernig stytt skal í hvert sinn, en birtir það eigi fyrr en komið er fast að prófi.

Þá er og skólameistara heimilt að sleppa nemendum við árspróf, enda hafi þeir lofsamlega einkunn eftir veturinn.

8. gr.

Um einkunnastiga og einkunnagjöf skal ákveða í reglugerð, svo og nánar um inntökupróf, kröfur til flutnings milli bekkja og um stúdentspróf.

9. gr.

Ljúka má námi í einstökum námsgreinum við árspróf í öðrum og þriðja bekk skólans, en þá skal um prófdómendur í þeim greinum fara eins og um stúdentspróf, enda skulu og þær einkunnir og taldar á stúdentsprófskírteinum.

10. gr.

Heimilt er nýsveinum og utanskólamönnum að taka árspróf í öllum bekkjum. Þeir, sem prófin standast, bafa leyfi til að setjast í skólann, eftir því sem húsrúm og kennaratala leyfir. Ef fleiri ná prófi inn í bekk en hægt er að veita inntöku, ræður prófeinkunn úrslitum.

11. gr.

Þessi eru almenn inntökuskilyrði: 1) Að þeir, sem setjast í fyrsta bekk, séu eigi yngri en 15 ára. Þó getur kennslumálaráðuneytið veitt sérlega þroskuðum nemendum undanþágu, ef þeir eru orðnir 14 ára. Aldurstakmark þeirra, er setjast í aðra bekki, skal svara til inntökualdurs; 2) Að þeir séu ekki haldnir af neinum næmum sjúkdómi; 3) Að siðferði þeirra sé óspillt.

12. gr.

Til þess að verða tekinn í fyrsta bekk verður nemandinn að standast próf í þessum greinum: 1) Í íslenzku: Geta ritað venjulegt mál ritvillulítið, þekkja aðaleinkenni íslenzkrar málfræði og höfuðdrætti í íslenzkum bókmenntum bæði á þjóðveldistímanum og síðan um 1800. 2) Í norðurlandamálum: Skilja og geta lesið nokkurnveginn rétt venjulegt bókmál á dönsku eða sænsku og geta ritað villulítinn stíl almenns efnis á öðruhvoru því máli. 3) Í ensku: Geta auðveldlega þýtt ólesið létt mál og gera villulítinn stíl um auðvelt efni. 4) Í reikningi: Vera leikinn í að reikna brot og tugabrot, vaxtareikning, félagsreikning, einfaldasta jöfnureikning og almennustu þætti í flatarmáls- og rúmmálsfræði. 5) Í sögu: Hafa glöggt yfirlit um æfi frægra manna og megintímabil og atburði i sögu Íslands og almennri veraldarsögu. 6) Í náttúrufræði: Hafa numið líkamsfræði, almenna grasafræði og dýrafræði, og þekkja aðaldrætti í þróunarsögu jarðarinnar og landsins. 7) Í landafræði: Hafa numið almenna landafræði og vera leikinn í að nota landabréf.

13. gr.

Kennslustundir í hverjum bekk skulu vera 30 - 33 á viku. Á laugardögum skal kennsla eigi standa lengur en til hádegis.

14. gr.

Skólaárið byrjar 1. október og endar 30. september. Í fyrsta og öðrum bekk skal bekkjarprófum lokið síðast í maí, en prófum í þriðja og fjórða bekk í júní.

15. gr.

Þessi skulu vera lögboðin leyfi: 1) Jólaleyfi frá Þorláksmessu til

þrettánda, að háðum þeim dögum meðtöldum; 2) Öskudagur; 3) Páskaleyfi frá miðvikudegi fyrir skirdag til þriðja í páskum; 4) Hvítasunnuleyfi frá laugardegi fyrir hvítasunnu til þriðja í hvítasunnu; 5) Sumardagurinn fyrsti; 6) Afmælisdagur konungs, 17. júní, 1. desember og setningardagur Alþingis; 7) Sumarleyfi frá því prófum er lokið og til 30. september. Öðrum leyfum ræður skólameistari, og skulu þau einkum notuð til íþróttaiðkana og náttúrufræðirannsókna.

16. gr.

Fastir kennarar skólans skulu eigi vera færri en 8 og eigi fleiri en 10, og er einn þeirra jafnframt skólameistari. Hefir hann á hendi aðalumsjón með nemendum skólans, kennslu allri, húsum skólans og áhöldum. Skólameistari hefir að byrjunarlaunum 4000 kr. á ári, en launin hækka eftir 3, 6 og 9 ár í þessari röð um 300 kr., 300 kr. og 400 kr. upp í 5000 kr. Auk þess nýtur hann ókeypis húsnæðis í skólahúsinu, ljóss og hita. Hafi skólameistarinn aðalumsjón með heimavist, fær hann þess vegna 2000 kr. í risnufé.

Kennarar skólans hafa að byrjunarlaunum 3400 kr. á ári, en launin hækka á 4 ára fresti um 400 kr. upp í 5000 kr. Þeir af kennurum skólans, sem gegnt hafa embætti samfleytt í 16 ár, verða yfirkennarar. Skólameistari og kennarar njóta dýrtíðaruppbótar samkvæmt launalögum.

Skólameistari ræður aukakennara og stundakennara, eftir því sem fé er veitt til í fjárlögum. Svo skal og leitað umsagnar skólameistara um skipun fastra kennara.

17. gr.

Skólameistari skal kenna 12 stundir á viku, en fastir kennarar 26 stundir. Heimilt er kennslumálastjórninni að fækka um 2—4 stundir skyldukennslu skólameistara eða fastra kennara, sem hafa mikil aukastörf við skriflegar úrlausnir eða önnur sérstök aukastörf í þágu nemenda og skólans.

18. gr.

Til þess að geta orðið skipaður fastur kennari við skólann þarf umsækjandi að hafa tekið kennarapróf við háskóla í kennslugreinum sínum, hafa kynnt sér allitarlega kennsluaðferðir og heimilisbrag í nokkrum samskonar skólum, og hafa sýnt með að minnsta kosti eins árs reynslu við skólann, að hann hafi kennarahæfileika og manndóm til að gegna slíkri stöðu.

Heimilt er þó að veita undanþágu frá fyrsta ákvæðinu að því er snertir kennara, sem nú starfa við skólann, og aðra umsækjendur, sem hafa með afburðum í kennslu sýnt, að þeir séu eftirsóknarverðir starfsmenn við skólann.

19. gr.

Kennarafundi skulu allir kennarar skólans sækja. Skólameistari boðar til funda og stýrir þeim. Fastir kennarar og aukakennarar hafa atkvæðisrétt.

20. gr.

Skólameistari ræður skólalækni til 3 ára í senn, og skal hann líta eftir heilbrigði nemenda og hollustuháttum skólans.

21. gr.

Kennslumálaráðuneytið hefir yfirstjórn skólans.

22. gr.

Kennslugjöld skal greiða í skólasjóð. Ákveður stjórnarráðið hæð þeirra í samráði við fræðslumálastjóra og skólameistara. Aldrei skulu færri en fjórði hluti nemenda undanþegnir skólagjaldi.

Skólasjóði má verja til námsstyrks, til fræðandi ferðalaga nemendanna og að öðru leyti til hvers þess, er verða má til að bæta og prýða skólann og efla heilbrigt skólalíf. Nánari fyrirmæli um meðferð skólasjóðs verða ákveðin í reglugerð.

23. gr.

Svo fljótt sem ástæður rikissjóðs leyfa skal koma upp heimavistum fyrir 40 til 50 nemendur skólans og búa þær nauðsynlegum húsgögnum á kostnað ríkissjóðs. Í heimavistahúsinu skal vera íbúð fyrir kennara til umsjónar og samkomusalur. Svo skal og heimilt að ætla húsrúm og nauðsynleg áhöld sameiginlegu mötuneyti heimavistanemenda. Utanbæjarnemendur ganga fyrir heimavistum, og skulu heimavistanemendur njóta ókeypis húsnæðis, ljóss og hita.

Skylt er kennurum að hafa umsjón með heimavist og vinnu nemenda í bókasafni skólans, þegar skólameistari óskar þess, gegn þóknun, sem ráðuneytið samþykkir.

24. gr.

Ráðuneytið setur reglugerð fyrir skólann, er kveður nánar á um einstök atriði, er hann varða, svo sem verksvið skólameistarans og kennarafunda, umsjón með skólahúsi, skyldur kennara til umsjónar með nemendum og annað, er þurfa þykir.

25. gr.

Meðan skólinn er haldinn í núverandi skólahúsi tekur hann eigi á móti fleiri nemendum en svo, að í hverri ársdeild séu 2 bekkir, fullskipaðir við kennslu í sameiginlegum námsgreinum máladeildar og stærðfræðideildar. Nú verður nemendatala deildanna svo misjöfn. að eigi rúmast allir nemendur annarar deildarinnar í einum bekk við kennsluna í sérfræðum þeirrar deildar, og skal þá aukreitis halda uppi sérkennslu fyrir þá nemendur, er umfram verða.

Greinargerð.

Á síðasta þingi var borin fram í Ed. að tilhlutun stjórnarinnar allmikill frumvarpsbálkur um Menntaskóla og gagnfræðaskóla í Reykjavík og Akureyri. Var þar leitazt við að koma nýju skipulagi á Menntaskólann í Reykjavík og hið nýja menntaskólanám á Akureyri. Jafnframt var gagnfræðadeildin tekin burt úr Menntaskólanum í Reykjavík og ætlazt til, að sú fræðsla fyrir

bæinn færi framvegis fram í gagnfræða- eða ungmennaskóla þeim, sem stofnaður hafði verið i Reykjavík með lögum frá Alþingi 1928.

Frv. þetta náði samþykki Ed. þannig, að öll aðalatriði voru óbreytt, en gerðar ýmsar smábreytingar. Í nefnd þeirri, sem um málið fjallaði, var einn maður úr hverjum af hinum þrem flokkum Alþingis. Mátti það heita nálega dæmalaust í sögu stórmála, að svo gott samkomulag fengist um þýðingarmikil nýmæli eins og raun varð á í það sinn.

Frv. gekk i gegnum þrjár umræður í Ed. og var samþykkt þar undir þinglok. Var því óhugsandi að það gæti í það sinn náð samþykki beggja deilda. Eitt hið þýðingarmesta atriði, sem samkomulag varð um milli þingflokkanna við meðferð málsins í Ed., var um fyrirkomulag alþýðufræðslunnar í hinum stærri kaupstöðum, og um framlög ríkissjóðs og bæjarsjóða, bæði í stofnkostnað og til hins árlega rekstrar. Ennfremur kom í ljós við meðferð skólamálanna á Alþingi í fyrra, að mikil þörf var að leysa i einu þörf hinna stærri kaupstaða til skipulagsbundinnar ungmennafræðslu. Þar sem Alþingi 1929 hafði tekizt að koma föstu og heppilegu skipulagi á unglingafræðslu sveitanna, með lögum um héraðsskóla, var bersýnilegt að hin mesta nauðsyn var að freista að koma í fast horf alþýðumenntun kaupstaðanna. En þar sem bæði í Reykjavík og Akureyri voru eldri fræðslustofnanir, sem taldar voru að vera fyrir alþýðumenntun á þessum stöðum, en voru i raun réttri ekki annað en fordyri Menntaskólanna, var augljóst, að í einu varð að leysa bæði málin, tilhögun Menntaskólanna tveggja og gagnfræðanámið í kaupstöðunum yfirleitt.

Þegar málið var nú að nýju búið undir fyrir Alþingi 1930, þótti heppilegast að skipta því í þrjú frumvörp, eftir efni. Eitt um Menntaskólann í Reykjavik, annað um Menntaskólann á Akureyri og hið þriðja um gagnfræðanám í helztu kaupstöðunum.

Frumvarpið um Menntaskólann í Reykjavík er nálega óbreytt eins og það var samþykkt í Ed. 1929, nema að felld eru niður ákvæðin um skólaráð, sem kennarar skólans óskuðu fastlega eftir að ekki yrði haldið til streitu.

Með því að mjög ítarleg greinargerð fylgdi frv. 1929 og málið fékk hina nákvæmustu athugun á Alþingi það ár, þykir óþarfi að þessu sinni að fara nákvæmlega út í efni einstakra greina. Aðeins vikið að höfuðdráttum málsins.

Með þeirri breytingu, sem gerð var á Menntaskólanum laust eftir aldamótin, þegar felld var niður gríska og kennsla í latínu minnkuð til stórra muna, var skólanum skipt í tvær þriggja vetra deildir. Hin fyrri átti að vera alþýðuskóli fyrir Reykjavík og Suðurland, en hin efri sérundirbúningur fyrir háskólanám.

En þessi tviskifting náði aldrei tilgangi sínum. Gagnfræðadeildin óx að visu, svo að hún flóði að síðustu út úr skólanum sjálfum, en hún varð aldrei sjálfstæður alþýðuskóli, sízt fyrir Suðurland. Nemendur voru nálega allir úr Reykjavík, og langmestur hluti þeirra hélt námi áfram inn í lærdómsdeildina og átti þátt í að yfirfylla hana líka. Var svo loks komið, að skólinn var orðinn stórlega óheilnæmur vegna ofþrengsla, eins og bezt sést á því, að sum árin komu fyrir yfir 20 meira og minna hættuleg brjóstveikitilfelli meðal

skólafólksins. Tiltölulega fáir notuðu gagnfræðadeildina fyrir sjálfstætt nám, enda svaraði hún að ýmsu leyti miður vel til þeirra hugmynda, sem menn nú á dögum gera til alþýðuskóla. Of mikið af óhagnýtu bóknámi, en of lítið af hagnýtu námi, þar á meðal iþróttum og margskonar vinnubrögðum.

Auk þess var með öllu óhugsandi vegna húsrúms að fullnægja hinni almennu skólaþörf höfuðstaðarins og Suðurlands i Menntaskólanum. Í höfuðstaðnum býr nú 1/4 hluti landsmanna og hefir að undanteknum síðasta og yfirstandandi vetri aldrei átt eiginlega alþýðuskóla. Á hinn bóginn hefir höfuðstaðurinn lagt undir sig Menntaskólann, mjög á kostnað annarra landshluta, þannig að nú munu um 79% af nemendum skólans vera úr Reykjavík og allra næsta nágrenni, 11% úr öðrum kaupstöðum og kauptúnum og 10% úr öllum sveitum landsins. En sé litið á höfuðstaðarbúa út af fyrir sig, kemur í ljós, að sárlítið brot af nemendum eru börn hinna efnaminni og erfiðisvinnandi stétta í bænum, og mun síðar við meðferð málsins sannað með tölum, hversu aðsókn skólans, eins og hann er nú, skiptist á stéttirnar í bænum.

Það er að vísu sennilegt, að jafnan muni verða tiltölulega mest af nemendum Menntaskólans frá heimilum efnameiri foreldra í höfuðstaðnum, og er ekkert við því að segja. En þar sem allar stéttir og allir landsmenn bera með sköttum útgjöldin til skólans, og þar sem vitanlegt er, að hin fátækari heimili ala upp mörg þau ungmenni, sem þjóðinni er mestur ávinningur að búa undir háskólanám, þá leiðir af sjálfu sér, að þjóðfélagið verður að búa svo um hnútana, að allar stéttir og allir landsmenn eigi tiltölulega jafngreiðan aðgang að dýrasta skóla landsins. sem landsmenn allir kosta.

Skipulag Menntaskólans, eins og hér er lagt til að það verði, byggist á því, að unglingar og fullorðnir menn úr gagnfræðaskólum kaupstaðanna, úr héraðsskólunum og úr góðum heimilum keppi um inntöku í Menntaskólann, aðallega í fyrsta bekk. Inntökuskilyrðin eru þau ein, sem kallast mega aðeins venjuleg alþýðumenntun. Þeir, sem keppa um inntöku i skólann, en komast ekki að vegna þrengsla, hafa þó ekki til ónýtis búið sig undir prófið, með því að sú þekking, er þeir hafa þannig fengið, er þess eðlis, að hennar er almennt krafizt af sæmilega menntuðum mönnum, sem ekki ganga háskólaveginn. En á hinn bóginn verður lögð áherzla á, að héraðsskólarnir og gagnfræðaskólarnir allir séu fyrst og fremst almennir skólar og ekkert í kennslu þeirra eða skipulagi sé beint eða óbeint miðað við undirbúning Menntaskólanáms.

Við samkeppnipróf inn í Menntaskólann reynir þess vegna fyrst og fremst á gáfur manna, og með því er, eftir því sem framast er unnt, tryggt að skólinn fái einmitt þá nemendur, sem visindunum og embættastarfseminni er mestur fengur í að fá.